

VIII. Taşnak Kongresi Hakkında Yeni Bilgiler ve Alaattin Uca'nın Sözde Değerlendirme Yazısına Cevap

*Kemal Çiçek**

Osmanlı Araştırmaları Dergisinin 58. sayısında “VIII. Taşnak Kongresinin Perde Arkası ya da Taşnakların I. Dünya Savaşı Öncesi Müttefik Arayışı”¹ başlıklı bir makalem yayınlanmıştı. Bu makaleme, Dr. Alaattin Uca tarafından “Prof. Dr. Kemal Çiçek’in VIII. Taşnak Kongresine Takılmasının Perde Arkası”² başlıklı bir “Değerlendirme/Review Article” yazıldığını öğrendim. Bu eleştiri -sözde değerlendirme yazısını- şaşkınlıkla okuduğumu belirtmek isterim. Çünkü bu yazının bir değerlendirme/review article ile hiçbir ilgisi yoktur. Öncelikle Sayın Uca'nın yazısında, benim makaleme ilgili konuya katkı sağlayacak bir değerlendirme, inceleme ve herhangi bir orijinal fikir bulunmamaktadır. İkinci olarak; söz konusu makalenin başlığı, AHCI indeksli bir yayın olan *Osmanlı Araştırmaları* Dergisinin saygınlığına uygun değildir. Üçüncü olarak; bu inceleme/eleştiri yazısı, bir cevap hakkı gereğiyle kaleme alınmışsa bile, içeriği ve üslubu bunu hak etmemektedir. Bu düşüncemi şu şekilde açabilirim: birincisi benim makalem kendisinin yazısına doğrudan bir eleştiri amacıyla kaleme alınmamıştır. Sayın Uca'nın tezi, makalede atıf yapılan onlarca eserden birisidir. İkincisi Sayın Uca'nın yazısı, daha önce benim bir tebliğime cevap mahiyetinde hazırladığı bir başka bildiriye adeta “yama” yapılmak suretiyle oluşturulmuştur. Yeniden düzenlenmemiş, ek bilgiler ile takviye edilmemiş ya da eleştiri konusu ettiği makaleme bir katkı sunmamıştır.

* Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, Gölbaşı/Ankara.

1 Kemal Çiçek, “VIII. Taşnak Kongresinin Perde Arkası ya da Taşnakların I. Dünya Savaşı Öncesi Müttefik Arayışı”, *Osmanlı Araştırmaları*, 58 (2021), s. 221-250.

2 Alaattin Uca, “Prof. Dr. Kemal Çiçek’in VIII. Taşnak Kongresine Takılmasının Perde Arkası”, *Osmanlı Araştırmaları*, 61 (2023), s. 327-337.

Asıl esef verici olan nokta ise Sayın Uca, tarafımdan Dr. Bahaeddin Şakir'in VIII. Taşnak Kongresine katılmadığına dair sunduğum argümanlara sadece benim sunduğum referanslarla itirazını sürdürmesi ve hiçbir yeni belge veya bilgi sunmamasıdır. Bunun yerine, makalemdeki satırlar birkaç kez kopyalanmak suretiyle gereksiz uzun bir sözde inceleme makalesi türetilmiştir. Daha kötüsü de yazarın beni -ilk defa tarafımdan aktarılan- birçok hatırat kaydını tarafı kullanmakla veya anlamamakla itham etmesidir. Bu yüzden bu haddini aşan ve benim tarih yöntem ve tekniklerinden uzak bir araştırmacı olduğumu imâ eden yazıya yanıt verme gereği doğmuştur.

Öncelikle tarafımdan kaleme alınan makale adı üstünde VIII. Taşnak Kongresi ve perde arkası hakkındadır. Sayın Uca'nın "*İttihad ve Terakki Liderlerinden Doktor Bahaeddin Şakir Bey*" başlıklı doktora tezi, atıflar arasında ilk kez 48. dipnotta geçmekte ve 4 kez tekrar edilmektedir. Bütün atıflar, tezde Dr. Bahaeddin Şakir'in kongreye katıldığına dair tespitlere itiraz şeklindedir. Ancak yazarın tezi ne ayrı bir önem atfedilmemiş, ayrı bir vurgu yapılmamış, sadece bilimsel eleştiri sınırları içinde ilgili kısımlar alıntılanmıştır.

Şunu da ifade etmek isterim ki; makalemde vurgulanan ve yazar tarafından kişisel bir saldırı olarak değerlendirilen husus, Sayın Uca'nın doktora tezinin farklı bölümlerinde Dr. Bahaeddin Şakir'in Taşnak Kongresine katılımı ve hangi sıfatla katıldığına dair verdiği bilgilerin çelişkili olduğunun altının çizilmesi ile sınırlıdır. Dolayısıyla makaleme cevap için seçilen inceleme başlığı bilimsel bir inceleme yazısına uygun değildir. Sayın Uca'nın Dr. Bahaeddin Şakir hakkındaki doktora tezi bu konudaki ilk biyografi denemelerinden birisidir. Ancak tezde kaynakların tasnifi, değerlendirilmesi ve sentezi kanaatimce yetersiz kalmıştır. Bununla birlikte gerek önceki tebliğimde gerekse burada yayınlanan makalemde yazarın tezine yönelik eleştirilerim çalışmanın tümüne yönelik değil, sadece Dr. Bahaeddin Şakir'in Taşnak Kongresine katılımına dair verdiği çelişkili bilgilerle sınırlıdır. Makalenin ana omurgası ile yazarın tezi ve araştırma konusu olan Dr. Bahaeddin Şakir'in ilgisi yoktur. İlgili tez hakkındaki olumsuz kanaatimin sebepleri ayrı bir yazı konusu olmakla birlikte, bu cevap yazısının kapsam alanında değildir.

Bu hususu vurguladıktan sonra, Sayın Uca'nın, kendisinin doğrudan muhatap alındığı zannına niçin kapıldığını doğrusu merak etmekteyim. Bilimsel araştırmalarda referans verdiğimiz konularla ilgili kaynak olarak kullandığımız materyallerdeki tutarsızlıklara işaret etmek elzemdir. Ancak yazar belirttiği gerekçe ile derginizde yayınlanan sözde "inceleme" yazısında şahsıma hakaretlere varan

ifadelerde bulunmuş, şahsımı, atıf yaptığım kaynaklara tarafgir yaklaşmakla ve anlamamakla suçlamıştır. Bu nokta-i nazardan hareketle bu makalede, hem kendisine yanıt verilecek hem de VIII. Taşnak Kongresine Osmanlı delegasyonu katılımına dair iddiaların aksine ortaya çıkan bazı yeni belge ve bilgilere değinilecektir.

Makaleme başlamadan önce Sayın Uca'nın inceleme yazısının yakışsız ve bilimsellik dışı başlığına sebep olmuş olduğunu zannettiğim bir bilgiyi okuyucu ile paylaşmak isterim. (Her ne kadar şahsen takıntılı olmanın merak ile ilgili olduğunu ve bir araştırmacıda olması gereken bir vasıf olduğuna inansam da Sayın Uca'nın inceleme yazısı başlığı kendisinin takıntısından ve ruh halinden kaynaklansa gerektir.) Şöyle ki, Sayın Uca'nın doktora tezi Türk Tarih Kurumu'na (TTK) yayımlanmak üzere teslim edilmiş ve yayın kurulu hakemlerden birisi olarak şahsımı seçmiştir. Bu gerekçe ile tezi tarafımdan incelenmiş “mevcut haliyle basılamayacağı” şeklinde bir kanaat belirtilmiştir. Sayın Uca, eleştiri yazısında konuyla ilgisi olmamasına rağmen bu bilgiyi de paylaşmıştır. Raporumun TTK'da eleştirildiği kısmı da tamamen hayal ürünüdür. Yazarın bu ret kararımı kişiselleştirdiği ve şahsıma bir saldırı için kılıf olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bu makalede, Sayın Uca'nın inceleme yazısında Dr. Bahaeddin Şakir'in Taşnak Kongresine katıldığına dair görüşlerine neden katılmadığımı madde madde ve yeni bilgiler ışığında cevap vereceğim.

Dr. Bahaeddin Şakir'in VIII. Taşnak Kongresine Katılımı Meselesi

Öncelikle ifade etmeliyim ki Erzurum'da toplanan VIII. Taşnak Kongresi Dr. Uca'nın değerlendirdiği gibi “basit bir kongre” değildir. Bu kongre Avrupa'da patlak vermek üzere olan I. Dünya Savaşına Osmanlı İmparatorluğunun katılımı söz konusu olduğu takdirde Ermenilerin seçeceği taraf ve alacakları tavrın değerlendirildiği, önemli kararların alındığı bir kongredir. Bu sebeple kongreye dünyanın her yerinden diaspora Ermeni temsilcileri de katılmıştır. Osmanlı vatandaşı olarak Osmanlı Ermenilerinin ve taraftar kitlesi olarak en büyük desteğe sahip bir Ermeni siyasi partisinin savaşta hangi tarafta yer alacağını bilmesi elbette önemlidir. Konumuz bu olmadığı için bu kısa cevapla yetineceğim. Bu konuyu bir sorunsal olarak ele almak kanaatimce önemlidir ve benim tercihimdir. Yazarın bu tercihim “Bu kadar işi yapan Bahaeddin Şakir'in basit bir kongreye katılıp katılmadığı maalesef tartışma konusu haline getirilmiştir”³ şeklinde yaklaşımının değerlendirilmesini okuyucuya bırakıyorum.

3 Uca, “Prof. Dr. Kemal Çiçek”, s. 335.

Gelelim esas tartışma konusuna. Makalemde de işaret ettiğim gibi Sayın Uca, Bahaeddin Şakir'in Taşnak kongresine katılıp katılmadığı ve hangi sıfatla katıldığı konusunda birbiri ile çelişkili tezler öne sürmüştür. Doktora tezinde, bu katılıma dair üç farklı yerde üç farklı tespit yapmaktadır. Evvela yazar, Dr. Bahaeddin Şakir'in İttihat ve Terakki Cemiyetinin katib-i mesullerinden birisi olarak Erzurum'da bulunduğunu kaydetmektedir.⁴ Daha sonra Uca, Taner Akçam'dan alıntı yaparak Dr. B. Şakir'in Erzurum'daki kongreye delege olarak katıldığını belirttikten sonra sayfa 255'te; "elbette ki Dr. Bahaeddin Şakir Bey, Ermeni kongresine katılmak için İstanbul'dan Erzurum'a gelmemiştir. Zaten böyle bir zorunluluğu da yoktur" şeklinde bir şerh düşmektedir. Son olarak da yine Uca başka bir vesile ile Bahaeddin Şakir'in Ermenilerle *kongre yaptığını* belirtmektedir. Buna dair tezindeki bölüm şu şekildedir:

"Bu durum birçok kişi tarafından eleştirilmektedir. Bu iddianın ne kadar gerçek olduğu bilinmez ama bilinen bir şey var ki o da bölgedeki Ermeniler'in Ruslar'la yaptığı işbirliğidir. Dr. Bahaeddin Şakir Bey bu işbirliğini önlemek hatıta Ermeniler'in Ruslara karşı Osmanlı Devleti'nin yanında mücadele etmelerini sağlamak için Erzurum'da Ermeni temsilcileriyle bir kongre yaptı, ancak istediği sonucu elde edemedi."⁵

Görüldüğü üzere Sayın Uca'nın tezinde aynı konuda üç farklı ifade bulunmakta, fakat hangi ifadesinin doğru olduğuna dair görüşünü belirtmemektedir. İşte benim yazara dair eleştirim bundan ibarettir. Burada herhangi bir hakaret veya yazarın akademik ehliyeti konusunda tespit yoktur.

Konunun esasına gelince, burada önemli olan nokta şudur. Yazar, bazı Ermeni yazarlarla Fuad Dünder ve Taner Akçam'ı kaynak göstererek Dr. Bahaeddin Şakir'in kongreye İttihat ve Terakki'yi temsilen katıldığını belirtmektedir. Uca tezinde buna hiç değinmese de yeri gelmişken belirtelim; Taner Akçam'ın iddialarından birisi de Bahaeddin Şakir'in Taşnak kongresine katılan Taşnak üyelerini öldürmek amacıyla Erzurum'a geldiği iddiasıdır. Bu kadar ciddi bir itham karşısında suskun kalan Uca'nın Bahaeddin Şakir kongreye katıldı tezi, farkında olmadan bu ithama da destek vermektedir. Tartışmaya başlamadan şunu belirtelim: Taner Akçam'ın bu husustaki iddiası kritik bir kaynağın tahrif edilmesine dayanmaktadır

4 Alaattin Uca, "İttihat ve Terakki Liderlerinden Doktor Bahaeddin Şakir Bey", Doktora Tezi (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2009), s. 252.

5 Uca, "Bahaeddin Şakir Bey", s. 251-252.

ve bu çarpıtmalar iki ayrı makalenin konusu olmuştur.⁶ Ancak eğer benim makalemde belirttiğim gibi Bahaeddin Şakir Taşnak kongresine katılmadıysa ve aslında kongre dağılıp, üyelerinin çoğu Erzurum'dan ayrıldıktan sonra Erzurum'a gelirse, Taner Akçam tarafından Bahaeddin Şakir'e yöneltilen ithamın da ne kadar yersiz ve boş olduğu ortaya çıkacaktır. Çünkü kongre dağılıp, kongre üyelerinin çoğu Erzurum'dan ayrıldıktan sonra şehre gelen Bahaeddin Şakir'in kongreye katılan Taşnak üyelerini "imha" etme amacıyla Erzurum'a gelmesi kronolojik olarak mümkün olamazdı. Aşağıda da farklı örneklerle göstereceğim gibi, kendine Bahaeddin Şakir'i savunma misyonu atfeden Uca'nın savunduğu tezlerin ne anlama geldiğini ve hangi argümanlara destek sunduğu konusunda hiçbir fikri yoktur ve farkında olmadan öne sürdüğü tezlerle tam tersine Bahaeddin Şakir'e yöneltilen suçlamalara destek olmaktadır.

Aslında yazar bir defa Dr. Bahaeddin Şakir kongreye katıldı dedikten (*kongre yaptı* tespitini de not edelim) sonra bu yazdıklarının bir anlamı yoktur. Yazar, Dr. Bahaeddin Şakir hali hazırda Erzurum'da bulunduğu için İttihat ve Terakki'nin Erzurum'daki kâtib-i mesullerinden birisi olarak söz konusu kongreye katılmıştır, demektedir. Dolayısıyla "kongreye katılmak için İstanbul'dan gelmedi, başka bir görevi vardı" şeklindeki beyanlar teferruattan ibarettir. Burada esas itiraz konusu, Sayın Uca'nın Bahaeddin Şakir'in delege olarak veya *İttihatçıları temsilen* Taşnak Kongresine katıldığını söylemesidir.

Sayın Uca bu tespiti yaptıktan sonra, benim makalemde bu katılıma dair lehte ve aleyhte yayınladığım hatıratları aktardıktan sonra şahsımı aktardığım kaynaklara inanmayarak "Dr. Bahaeddin Şakir kongreye katılmadı" görüşünde olmakla suçlamaktadır:

"Ermenilerle ve Ermeni meselesiyle öteden beri ilgilenen, onlarla yakın irtibat kurabilen ve hatta Ermeni temsilcileriyle görüşen bir kişinin kongreye katılmasını kabul etmemek veya kaynaklarda söylenenlerin bir kısmını kabul edip bir kısmını kabul etmemek hem taraflı hem de bilimsel olmayan bir yaklaşımdır. Eğer bu meselede Ermeni kaynakları dikkate alınmayacaksa o zaman Bahaeddin Şakir'in Ermeni temsilcileriyle görüştüğü fikrini de kabul etmemek gerekir."⁷

6 Erman Şahin, "Review Essay: A Scrutiny of Akçam's Version of History and the Armenian Genocide", *Journal of Muslim Minority Affairs*, 28/2 (2008), s. 309-310; Erman Şahin, "Utanch Verici Bir Eylem", *Akademik Bakış Dergisi*, II/4 (2009), s. 194-195.

7 Uca, "Prof. Dr. Kemal Çiçek", s. 330.

Öncelikle bir konu hakkında lehte ve aleyhte kaynakları aktarmakta ne gibi metodolojik bir hata yaptığımı ve eleştiriye maruz kaldığımı anlamıyorum, zira bu ciddi bir akademik çalışmanın olmazsa olmaz kuralıdır. Farklı kaynakları aktarıldıktan sonra yazar kendi çıkarımını okuyucu ile paylaşır. Ben de aynen bunu yapıyor ve yer yer birbiriyle çelişen kaynakları ve bilgileri sıraladıktan sonra kanaatimi, tabii başka delillere dayanarak ifade ediyorum. Yazara da bu yaklaşımı şiddetle tavsiye ederim ki tezindeki en önemli eksikliklerden birisi budur.

Öte yandan Sayın Uca'nın Dr. Bahaddin Şakir'in kongreye katıldığı ve hatta Hikmet Çiçek'in "*Taşnaksütyun Partisi'nin 8. Büyük Kongresine İttihat ve Terakki Partisi Kâtibi Umumisi Dr. Baheddin Şakir ile Doğu Kafkasya ve Azerbaycan Müfettişi Ömer Naci Bey cemiyet adına katıldılar*" şeklindeki görüşüne sığınması kendisini bağlar. Burada benim muhatabım alıntı sahibidir. Hikmet Çiçek'in görüşüne destek olması veya olmaması benim konum değildir. Ancak sırf bu sebeple *Osmanlı Araştırmaları* cevap yazısında, benim görüşümü ciddiyetten uzak, bilimsel olmayan ve taraflı bir görüş olarak lanse etmesi kabul edilemez. Bu vesile ile bir kez daha gerekçeleriyle Dr. Bahaeddin Şakir'in neden kongreye katılmadığını, hatta katılmasının düşünülemez olduğunu açıklamak isterim.

Birincisi, VIII. Taşnak Kongresi sadece Taşnak Partisi üyelerine açık ve dünyanın farklı yerlerinden gelen delegelerin katılımı ile gerçekleşmiş çok gizli bir kongredir. Taşnak Partisi üyesi olmayan birisinin özellikle de İttihat ve Terakki'nin bölgedeki en önemli şahsiyetinin -ki bu Ermenilerce de biliniyordu- delege olarak özellikle de İttihat ve Terakki Cemiyetini temsilen bir heyet ile bölge Ermeni ahalisinin silahlandırılması, isyancı Kürt aşiretleri ile işbirliği ve ilişkiler gibi Taşnak Partisinin gizli gündemlerinin tartışıldığı bir kongreye katılmış olması asla düşünülemez.

Dr. Bahaeddin Şakir'in İttihat ve Terakki'nin temsilcisi olarak "bir heyetle" kongreye katıldığı iddiaları bazı Ermeni ve Türk tarihçilerin verdiği bilgilere dayanmaktadır. Bunların belli başlıları yazarın alıntılıdığı Arsen Avagyan, F. Gaidz Minasyan, Clair Price, Arnold Toynbee, Taner Akçam, Fuad Dünder ve Hikmet Çiçek'dir. Esat Uras da (tıpkı makalemde benim yaptığım gibi) Ermeni kaynaklarına atıfla bir İttihat-Terakki heyetinin bu kongreye katıldığı yönündeki iddiayı aktarmakta, ancak bunu doğrulayacak bir kanıt olmadığını belirtmektedir. Tarafımızdan ilk defa bu makalede yayınlanan ve Ermeni katılımcılar arasında yer alan kişilerin hatıratlarının en önemlileri ise tenkit süzgecinden geçirildiğinde Bahaeddin Şakir'in kongreye katılımına değil, tam tersine kongre bitip dağıldıktan

sonra, halen Erzurum'da bulunan Taşnak önde gelenleriyle yapılan müzakerelere işaret etmektedir. Şunu da belirtmeliyim ki Esat Uras müzakere kısmını da kabul etmemektedir.

Sayın Uca'nın beni, naklettiğim Ermeni delegelerin hatıratlarına hürmet etmemekle suçlaması kendisinin metodolojik yeterliliğini sorgulamamıza izin vermektedir. Elbette hatıratları kaynak olarak inceleyeceğiz, ama yazılanları *de facto* kabul etmek, hiçbir mantık ve tenkit süzgecinden geçirmemek de kabul edilemez. Sırası gelmişken ifade etmek isterim ki hatıratlar sadece sübjektif kaynaklar değil, aynı zamanda yazarların kendi siyasi görüş ve davalarına hizmet etmek ve hatırat yazarının olaylar içerisinde kendi rollerini öne çıkartmak için kaleme alınmış olması ihtimali daima değerlendirilmesi gereken tarihsel materyallerdir. Bilindiği üzere, savaş sonrası gerek misyonerler gerekse Ermeni tanıklar o günkü siyasi koşullara göre görüşler belirtmişlerdir. Örneğin bir Erzurum mebusu olan Karekin Pastırmacıyan Ermenilerin 1. Dünya Savaşındaki rolünü anlattığı "*Why Armenia Should Be Free*" adlı kitapçığında Ermenilerin rolünü epey abartmıştır.⁸ Bu durum, anlatılanların o döneme ait tarihî belgelerle kıyaslanmasından da açıkça görülmektedir. Bu gibi örnekler artırılabilir. Özetle tarihçinin görevlerinden birisi de hatıratın hangi saiklerle yazıldığını iyi bir şekilde irdelemektir. Durum bu iken Sayın Uca'nın şu sözleri düşündürücüdür:

"Ancak kendisi görüldüğü gibi söz konusu bildirisinde pek çok Ermeni'nin anısına dayanarak Bahaeddin Şakir'in Taşnak kongresine katılmadığını ispat etmeye çalışmaktadır. Sayın Çiçek'e göre, Alaattin verdiği bilgiler ilmi bir süzgeçten geçirildiğinde pek çok çelişkiyi de içinde barındırmaktadır. Maalesef yukarıda belirtilen süzgeç ilmî değil kişisel bir süzgeçtir. Sayın Kemal Çiçek'in söz konusu bildirisi kişisel sorunların ya da anlaşmazlıkların zaman zaman akademik camiada nasıl bilimsel bir sorun haline getirilmeye çalışıldığının güzel örneklerinden biridir."⁹

Burada Uca, benim aynı konudaki kaynaklardan işime geleni kabul ettiğimi, gelmeyenleri ise reddettiğimi iddia etmektedir. Devamında da bunun "ne bilimsel ne de etik" olduğunu kaydetmektedir. Bir kez daha Sayın Uca'nın bu ifadelerini aynıyla kendisine iade ediyor ve özellikle Ermeni yazarlarına karşı ön yargılı ve kişisel bir bakışa sahip olduğum şeklindeki suçlamasını kabul etmiyorum.

8 Karekin Pastermadjian, *Why Armenia Should Be Free* (Boston: Hairenik Publishing Company, 1918).

9 Uca, "Prof. Dr. Kemal Çiçek", s. 331-332.

Konumuza dönecek olursak; Dr. Bahaeddin Şakir'in kongreye katılmadığına dair görüşümün ikinci gerekçesi şudur: Ermeni hatıratlarını dikkatli bir şekilde incelediğimizde tarihçilerin aksine, delege olarak kongreye katılan ve Bahaeddin Şakir ile kongre dağıldıktan sonra müzakere yapılanlar arasında bulunan yazarlar, hatta Vahan Minahorian görüşmelerin kongre sonrasında yapıldığını vurgulamaktadır. Bugüne kadar yapılan tartışmalardan Bahaeddin Şakir'in tam olarak hangi tarihte Erzurum'a geldiğine dair kesin bir bilgimiz yoktu. Ne yazık ki Sayın Uca da hakkında tez yazdığı kişinin Erzurum'a hangi tarihte geldiğine, buradaki faaliyetlerine hangi tarihte başladığına dair bir tarih vermemiştir. Ancak incelediğimiz hatırat türü eserler ışığında, görüşmelerin 1914 Ağustos sonlarında olduğunu düşünebiliriz. Taşnak Kongresi ise 1914 yılı Temmuz sonlarında Sansaryan Lisesi'nde yapılmış ve Harb-i Umumi'nin patlak vermesi üzerine 1 Ağustos'ta erkenden dağılmıştır. (Kongre tarihi konusundaki belirsizlik ve Sayın Uca'nın eleştirisine aşağıda değinilecektir.)

Yine ilk kez tarafımızdan gündeme getirilen Papazian da kesin olarak "İttihat ve Terakki ile görüşmeler olduğunu" belirtmektedir. Ancak Dr. Bahaeddin Şakir'in ne kongreye katıldığını söylemekte ne de görüşmelerin günü hakkında bir açıklama yapmaktadır. Sadece heyetler arasında görüşmeler olduğunu kaydetmektedir. Çünkü önemle vurguladığımız gibi sözü edilen görüşmeler kongre dağıldıktan sonra gerçekleştirilmiştir. Nitekim yine Türkiye'de ilk defa tarafımdan burada atıf yapılan Simon Vratzian adlı delegenin de açık bir şekilde ifade ettiği gibi "Bahaeddin Şakir ile Ermeni heyeti arasındaki görüşmeler kongre sonrasında yapılmıştır". Görüşmelere bizzat tanıklık eden Vratzian'ın beyanı açıktır. Görüldüğü gibi, makalemde kongre katılımı ile ilgili eldeki bütün kaynaklar değerlendirilmiş, görüşümüzü destekleyen hatırat sahipleri özenle vurgulanmıştır. Burada bir kişiselleştirme ya da ön yargı olmadığı açıktır.

Bu vesileyle kongre tarihi hakkındaki karışıklığın sebepleri üzerinde de durmak istiyorum. Benim tebliğimin sunulduğu tarihlerde kongre tarihi hakkında tam bir belirsizlik hakimdi. Nitekim ABD'nin Boston kentinde bulunan Taşnak Arşivlerinin müdürü Dikran Kaligian'ın yazmış olduğu "*Armenian Organization and Ideology Under Ottoman Rule, 1908-1914*" adlı eserde Taşnaklar ile İttihat ve Terakki arasındaki müzakerelerin kongre sonunda yapıldığı açıkça belirtilmekle beraber, kongre tarihi olarak Ağustos başları verilmişti. Maalesef Sayın Uca ve benim başvurduğumuz pek çok Ermeni yazar da kongre tarihini 2-14 Ağustos olarak vermektedirler. Ben bu tarihlere daima kuşku ile bakmış ve kongre tarihinin belirsiz olmasından söz etmiştim. Nitekim Dikran Kaligian belirttiğimiz kitabının

ikinci baskısında kongre tarihi hakkındaki yanlışları düzeltilmiş ve kongrenin Temmuz ayının son haftasında olduğunu yazmıştır. Tebliğin yazıldığı tarihte kesin olmayan bu bilgi, Osmanlı Araştırmaları'nın 58. sayısındaki makalemin 222. sayfasının 2. dipnotunda düzeltilmiştir. Bu düzeltmemi bile fark etmeyen Sayın Uca, Ermeni kaynaklarının verdiği bu tarihlere kuşku ile yaklaşmamı da eleştirmiş ve şu satırları yazabilmiştir: “Sayın Kemal Çiçek, hakkında bildiri sunduğu kongrenin hangi gün, hangi binada yapıldığını ve ne kadar süre devam ettiğini bile açıklığa kavuşturamamıştır.” Ayrıca kongrenin Sansaryan Lisesi'nde yapıldığını da tekrar burada belirtmek isterim.

Anlaşılan Uca'nın tarihçilik anlayışına göre bir kaynağı kullanmak ve tartışmak, o kaynağı koşulsuz kabul etmeyi gerektiriyor. Ancak kendisine kötü haberlerim var: Tarihçilik böyle bir şey değildir. Tarihçi olarak, kullandığımız kaynakların kasıtlı ya da kasıtsız olarak yanlış bilgiler ihtiva edebileceği her zaman göz önünde bulundurmamız gereken bir şeydir. Mesela, Taşnak Arşivlerinde yönetici konumunda bulunan ve bu arşivleri dünyada kullanmış 5-10 tarihçiden birisi olan Kaligian bile kitabının ilk baskısında kongre tarihini yanlış vermiş, ancak ikinci baskısında kongre tarihi ile ilgili yaptığı hatayı düzeltilmiş ve kongrenin yapıldığı tarihin Temmuz sonları olduğunu belirtmiştir.¹⁰ Buna ek olarak VIII. Taşnak Kongresi'nin orijinal karar metnini ve Rusça tercümesini Rus arşivlerinde bulan Dr. Erman Şahin'in çalışmasından sonra da bu mesele artık tartışmaya yer kalmayacak şekilde açıklığa kavuşmuştur. Dr. Erman Şahin'in Rusya arşivlerinde bulduğu bazı Taşnak belgelerine göre VIII. Taşnak Kongresi'nin 25 Temmuz -17 Ağustos arasında toplanması planlanmışsa da, Harb-i Umumi'nin patlak vermesi üzerine kongre 1 Ağustos'ta erkenden dağılmıştır.¹¹ Bu nedenle 1 Ağustos'ta dağılan VIII. Taşnak Kongresi'nin gerçekleştiği tarihler 25-31 Temmuz tarihleridir ki bu benim makalemde belirttiğim “Temmuz sonu” çıkarımıyla bire bir örtüşmektedir. Görüldüğü gibi tarihi kaynakları sorgulayan bir tarihçi olmanın gereği olarak bu tarihlere ta o zaman kuşku ile yaklaşılmış ve bu yeni bilgiler elimizde olmamasına rağmen tutarsızlıklara işaret edilmiştir.

Dikran Kaligian tarafından yapılan tarih düzeltmesi ve Dr. Erman Şahin tarafından bulunan Taşnak belgeleri, benim kuşkularımda ne denli haklı olduğumu

10 Dikran Mesrob Kaligian, *Armenian Organization and Ideology Under Ottoman Rule, 1908-1914*, gözden geçirilmiş baskı (New Brunswick/London: Transaction Publishers, 2011); Kongre'nin tarihi sayfa 266, dipnot 75'te veriliyor.

11 Erman Şahin, “Between Russia and the Ottoman Empire: Eastern Anatolia on the eve of the War, 1908-1914”, Doktora Tezi (Londra: Londra Üniversitesi, 2019), s. 277-278.

göstermiştir. Dolayısıyla kongre tarihinin belirsizliği konusunda eleştirilecek son kişi olduğumu belirtmek isterim. Ayrıca yine Erman Şahin'e göre, Erzurum'a 21 Ağustos'ta gelen Dr. Bahaeddin Şakir'in Temmuz ayında gerçekleşip 1 Ağustos'ta dağılmış olan bir kongreye katılması zaten mümkün değildir. Bunlara ek olarak samimiyetle belirtmek isterim ki Türkiye'de ilk kez tarafımdan bir makalede kullanılan Ermenice hatıratlar ricam üzerine geçenlerde kaybettiğimiz merhum Garabet Moumdjian tarafından şahsım için kısmi olarak tercüme edilmiştir. Ancak bana verdiği metinler dışında, Garabet Moumdjian tarafından Vahan Minahorian'ın hatıratının ilgili bölümü sonradan tamamen tercüme edilmiştir. Bu yeni muttali olduğum metinde, Vahan Efendi Kongre'nin Temmuz sonunda toplandığı ve bittiğini şu şekilde kaydetmiştir:

“At the end of July the Congress had exhausted its agenda and the delegates had left”. (<https://arfddecision1914.blogspot.com/2011/03/excerpts-from-vahan-minahorian.html>)

Sayın Uca için bu satırları tercüme edersek; Minahorian net bir şekilde Kongrenin Temmuz sonlarında gündemini tamamlayarak dağıldığını ve delegelerin ayrıldığını kaydetmektedir.

Bahaeddin Şakir'in Ermenilerle Kongre Esnasında Görüştüğü İddiası

Dr. Uca'nın şahsıma yönelttiği eleştirilerden birisi de alıntıladığım Ermeni kaynaklarına rağmen görüşmelerin kongre dağıldıktan sonra yapıldığı tezidir. Dr. Uca'nın suçlaması şu şekildedir:

“Sayın Çiçek kabul etmek istemese de Bahaeddin Şakir, Erzurum'da Ermeni temsilcileriyle görüşmüştür ve bu görüşme VIII. Taşnak Kongresi'nde olmuştur. Buradaki “kongre yapmak” tabiri kongreye katılmak anlamında kullanılmıştır. Zira Bahaeddin Şakir'in Ermeni temsilcileriyle görüştüğünü söyleyen kaynaklar olduğu gibi Bahaeddin Şakir'in Taşnak Kongresi'ne katıldığını söyleyen kaynaklar da mevcuttur.”¹²

Görüldüğü gibi Dr. Uca, elinde hiçbir tarihi belge olmamasına rağmen görüşmelerin kongre esnasında olduğunu iddia etmektedir. Kendisine hatıratlarla cevap verdiğim halde, yeni belgeler ışığında tezindeki yanlışı düzeltmek yerine makaleme verdiği cevapta bu konuya hiç değinmemekte, tam tersine beni kendi kaynaklarımın verdiği bilgileri kabul etmemekle suçlamaktadır:

¹² Uca, “Prof. Dr. Kemal Çiçek”, s. 332.

“Bahaeddin Şakir’in adı geçen ve ulaşılabilen her kaynak lehte veya aleyhte olmasına bakılmaksızın kullanılmıştır. Kaynaklar ve yazarlar arasında hiçbir ayırım yapılmamıştır.”¹³

Halbuki Sayın Uca’nın sorunu tam da budur. Kendisi yazmış olduğu Bahaeddin Şakir biyografisinde kendisinin de alıntılardığı satırlarda ifade ettiği gibi, ulaştığı lehte veya aleyhte her kaynağı, arasında hiçbir ayırım yapmadan, birbirleriyle çelişip çelişmediğine bakmadan ve bunlara hiçbir açıklama getirmeden toplamış ve alt alta sıralamıştır. Sayın Uca’nın objektif tarihçilikten anladığı bütün kaynakları peş peşe sıralamaktır! Bu metodoloji kitaplarına geçmesi gereken ifadesinden sonra da şahsımı “ön yargılı” olmakla suçlaması ve kendi ifadesiyle “dolayısıyla atıf yapılan kaynaklara da bakmadığı anlaşılmaktadır” şeklindeki hakaretini, bilimsel araştırma etiğine asla uymayan bir tavır olduğunu belirtmeliyim. Görüldüğü gibi, tarihçilik vasfının sorgulanmasını gereken kişi kendisidir.

Bahaeddin Şakir’in Kongreye Katılıp Katılmamasının Ne Önemi Var?

Dr. Uca’nın inceleme makalesinde hakkımdaki tuhaf iddialardan birisi de bu sorunun içinde gizlidir. Dr. Uca gereksiz yere Bahaeddin Şakir’in Erzurum’da bulunmasının gerekçelerini uzun uzun anlattıktan ve onun Teşkilat-ı Mahsusa görevleri icabı bölgede bulunduğunu vurguladıktan sonra, beni tartışılmaya gerek olmayan bir konuda bildiri ve makale yayınlamakla suçlamakta, hatta beni aynı konuyu gereksiz yere makale şeklinde yayınladığım için can sıkıntısı içinde olmakla suçlamaktadır. Bu konudaki ifadeleri şu şekildedir:

“Doktor Bahaeddin Şakir’in VIII. Taşnak Kongresi’ne katılması ya da katılmaması çok da önemli değildir. Bu konuyu tartışmaya açmanın bilimsel bir amacı yoktur. Onun çok bilinmeyen bir kongreye katılıp katılmadığını tartışmaktansa Ermeniler tarafından niçin şehit edildiğini tartışmak ve milli duruşunu kavramak ve onu yakından tanımak gerekir.”¹⁴

Bu konunun bilimsel bir amacı olmadığını yazmak öncelikle cehalettir. Makalede uzun uzun VIII. Taşnak Kongresi’nin önemini belirtmiş olduğum için burada tekrara düşmek istemiyorum. Ancak tezinde bahsettiği Minasyan, Akçam ve Fuat Dündar gibi Ermeni soykırım tezlerini destekleyen araştırmacıların da

13 Uca, “Prof. Dr. Kemal Çiçek”, s. 333.

14 Uca, “Prof. Dr. Kemal Çiçek”, s. 335.

vurguladığı gibi, Osmanlı devletinin Taşnak Kongresi'ne önem vermesi çok amaçlıdır. Osmanlı devleti doğal olarak gerek Osmanlı Ermenilerinin gerekse de Rusya vatandaşı olan Ermenilerin Osmanlı devletinin de içinde olması muhtemel olan bir savaşta hangi tarafta yer alacaklarını bilmek istemektedir. Bu kararın verileceği ve dünyanın muhtelif yerlerinde onlarca delegenin katıldığı bu kongreye önem atfetmemek anlaşılır bir tutum değildir. İkincisi Ermeni tezlerine yakın olan araştırmacıların kongreye Osmanlı devletinin katıldığını iddia etmelerinin ve Ermenilerle müzakereler yapıldığını iddia etmelerinin sebebi şudur: Güya Ermeniler bu kongrede Osmanlı delegasyonu ile görüşerek devlete isyan içinde olmadıklarını, muhtemel bir savaşta vatandaşı oldukları devletin neferi olarak savaşacaklarını beyan etmişlerdir. Bu kongreye İttihat ve Terakki Cemiyetinin özellikle bir heyetle katıldığını belirtmek savlarını bir adım ileriye götürmektedir. Bu yorum ve çıkarımların bir iması da bizzat İttihat ve Terakki liderlerinin katıldığı bir kongrede Taşnakların herhangi bir gizli gündeme sahip olamayacağı, yani Osmanlı Devleti'ni yöneten partinin liderlerinin gözleri önünde Taşnakların silahlanma, isyan ve Osmanlı'ya yönelik politikalarını konuşmalarının mümkün olamayacağıdır. Halbuki Sayın Uca yazısında Ermenilerin kongrede Rus yanlısı bir tutum içinde olduğunu iddia etmektedir. Yine yukarıda açıkladığım üzere, Akçam tarafından ortaya atılan Bahaeddin Şakir'in kongreye katılan Taşnak mensuplarını imha etmek için bölgeye gönderildiği şeklindeki temelsiz iddialarını ve "*Bahaeddin Şakir kongreye katıldı*" tezinin de farkında olmadan bu iddialara destek olduğunu hatırlatmak isterim. Kısacası Sayın Uca, savunduğu pozisyonun ve "kongreye katılım" tezinin ne tür sonuçlar ve argümanlar doğuracağını dahi farkına varamamıştır.

Nitekim kongrenin sonuçları hakkında makalemde uzun uzun anlattığım gibi Ermeniler bu kararlarını vali Tahsin Bey'e de iletmişlerdir. (Sayın Uca makalenin bu kısımlarıyla ilgilenmemiş ve sadece kendisine yönelik eleştiri kısımlarını okumakla yetinmiş olmalı ki kongre ve alınan kararların önemini idrak edememiştir). Böylece, soykırım tezini benimseyen yazarlara göre, Osmanlı Ermenileri devletlerine sadakatlerini beyan etmelerine rağmen sürgün politikaları ile karşı karşıya kalmışlardır. Makalede uzun uzun bu kararlar ve arka planı incelendiği için burada bu kadar bilgi ile yetineceğim.

Dolayısıyla Sayın Uca bu yazısında tartışma konusunu gereksiz bulduğunu söyleyerek literatüre hakim olmaktan ve tartıştığı konunun önemini kavramaktan ne denli uzak olduğunu da göstermiştir. Ayrıca bu ifadelerin, makalemizi yayına uygun bulan dergi editörlerine ve makalemize olumlu rapor veren akademisyenlere de hakaret anlamına geldiğini belirtmek lazım.

Bahaeddin Şakir'in Ermenilere Ne Teklif Ettiği Meselesi

Sayın Uca'nın hakkımdaki eleştirilerinden birisi de Bahaeddin Şakir'in Ermenilerle kongre sonrasındaki görüşmelerin içeriğine dairdir. Makalede uzun uzun değerlendirildiği için burada tekrarlamak istemiyorum, ama Ermenilere özerklik teklif edildiği şeklindeki tespitlerimi Sayın Uca yine haddini aşan bir üslup ve ölçüde eleştirmekte ve şöyle demektedir.

“Sayın Çiçek'in burada ısrarla üzerinde durduğu Ahmet Esat Uras'ın ‘Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi’ adlı eserinde Bahaeddin Şakir adı bir kez bile geçmemektedir. Şimdi bu eserde adı geçmediği için Bahaeddin Şakir diye biri yaşamamıştır demek ne kadar abes ise Bahaeddin Şakir bu kongreye katılmamıştır demek de o kadar abestir. Ayrıca Bahaeddin Şakir'in Ermenilere özerklik teklif etmesi de katiyen mümkün değildir. Zira o kongreye katılmış ve Ermeni temsilcilerini Osmanlı Devletinin yanında yer almaları ve Rusya ile işbirliği yapmalarını konusunda uyarmıştır.”¹⁵

Bu yersiz eleştiriye maalesef bir kez daha aynı satırlarla cevap vermek zorundayım. Kongre dağıldıktan sonra Bahaeddin Şakir Erzurum'da bulunan Taşnaklarla görüşmüş ve yapılan görüşmelerde Ermenilere Kafkasya'da sınırlı bir bölge için özerklik teklif etmiştir. Esasen, Sayın Uca'nın hiçbir belgeye dayanmadan “özerklik teklif edilmesi katiyen mümkün değildir” çığığının tarih metodolojisi açısından yanlışlığı bir yana hiçbir önemi ve değeri de yoktur. Nitekim son zamanlarda Rus arşiv kaynakları ve Osmanlı arşiv belgeleri arasında bu görüşümüzü teyit eden telgraflar bulunmuştur. Yine Dr. Erman Şahin tarafından ortaya çıkarılan belgeler bu konuda şüpheye yer bırakmayacak açıklıktadır. Sayın Erman Şahin tarafından yayınlanan ve bizzat Bahaeddin Şakir Bey tarafından İttihat ve Terakki Genel Sekreteri Midhat Şükrü Bey'e yazılmış bir telgrafta Bahaeddin Şakir Bey'in kendisinin Taşnaklarla yaptığı müzakereler ve özerklik teklifi hiçbir şüpheye yer bırakmayacak kadar açık ifade edilmektedir:

“Katib-i Umumi Mithat Şükrü Beye Bahaeddin Şakir Beyin ifadesidir. Malumyan ve Vramyan ve Rostomyanla iki mülakatda atideki kıtaatları hasıl ettik. Evvela harb-i umuminin nihayetine kadar son derece bî-taraf kalmamızı musırâne teklif ediyorlar. Saniyen Kafkasya'da Osmanlı idaresinin tesisi hatta Kafkasya otonomisi dahi onları me'yus etdiğini istinbat etdik. Salisen Rusların bize tecavüzü halinde bizimle beraber müdafaada bulunacaklarını yarım ağızla söylüyorlar.

15 Uca, “Prof. Dr. Kemal Çiçek”, s. 330.

Rabian bizim Kafkasya'ya tecavüzümüz halinde ora Ermenilerinin lehimize hareketlerini temin etmeleri ve bu hususdaki propagandalarının olabilmesi için Hükümetin onları mahsun edecekleri vaad ve icraatda bulunmasını ileri sürerek mühim bir surette pazarlık ediyorlar ve bu son madde hakkında sizden alacağımız cevabı bekliyorlar. Hamisen Vramyan iki gün sonra Van'a Malumyan da belki Kafkasya'ya gidecektir."¹⁶

Telgrafta Bahaeddin Şakir'in yazdıkları Sayın Uca'nın bugüne kadar ortaya koyduğu yanlışlar zincirini bütünüyle ortaya koymaktadır. Şöyle ki:

I) Bahaeddin Şakir Taşnak Kongresine katıldığına dair en ufak bir imâda dahi bulunmamaktadır. Tam tersine önde gelen 3 Taşnak lideri ile baş başa 2 defa müzakerelerde bulduklarını belirtmektedir. Yani Bahaeddin Şakir'in Taşnaklarla yaptığı görüşmeler bir kongrede değil, kongreden ayrı ve çok sonra yapılan müzakerelerde gerçekleşmiştir.

II) Bahaeddin Şakir savaş sırasında Taşnakların alacağı muhtemel tutuma değinirken "Kafkasya'da Osmanlı idaresinin tesisi, hatta Kafkasya otonomisinin dahi onları me'yus ettiğini istinbat etdik" diyerek Taşnaklara (diğer Kafkas halkları gibi) sadece Kafkasya bölgesi için muhtariyet yani özerklik teklif edildiğini ortaya koymaktadır. Bizzat Bahaeddin Şakir'in yazdıkları ortada iken Sayın Uca istediği kadar itiraz edebilir ama deliller ortadadır.

III) Erman Şahin'in bulduğu bu telgrafın tarihi 28 Ağustos 1914'tür. Yani Taşnak Kongresi dağıldıktan 28 gün sonra yazılmış bir telgraf. Bahaeddin Şakir telgrafta, Taşnaklarla yaptığı müzakerelerin tam tarihini yazmamaktadır. Ancak böylesi kritik bir konuda müzakereler yürüttükten sonra İttihat ve Terakki genel merkezini bilgilendirmek için Bahaeddin Şakir'in bir ay kadar beklemeyeceğini açıklamaya gerek yoktur. Bu müzakereler telgrafın yazıldığı gün ya da bundan 1 veya 2 gün önceki bir günde yapılmış olabilir. Taşnak Kongresi'nin dağılma tarihi ile müzakerelerin yapılışı arasında yaklaşık 1 ay kadar bir zaman farkının bulunması da Uca'nın değerlendirmelerinin ne kadar zamandan, mekândan kopuk ve uçuk değerlendirmeler olduğunu ortaya koymaktadır.

Kemal Çiçek'in Akademik Ehliyetinin Sorgulanmasına Dair

Buradan hareketle Sayın Uca'nın akademik ehliyetimi sorgulamasına dair de birkaç yanıt vermek durumundayım. Şu noktayı öncelikle vurgulamalıyım ki

¹⁶ Şahin, "Between Russia and the Ottoman Empire", s. 289.

tarihçinin en önemli görevi kaynaklarını sahiplenip ayırım yapmadan eserine boca etmek değil, tenkit sürecinden geçirerek, kronolojik gelişmelere uygun bir şekilde değerlendirmektir. *Ne yazık ki Dr. Uca burada cevap verilen inceleme makalesinde olduğu gibi sık sık tekrara kaçmakta, kronolojiyi göz ardı etmektedir. Şahsımı sırf ben Ermeni hatıralarından alıntı yapıyorum diye, onlara karşı ön yargılı ve tarafgir olmakla suçlamak, öncelikle kendi akademik yeterliliğinin sorgulanmasını gerektirmektedir.*

Sormak isterim ki biyografisini kaleme aldığı Bahaeddin Şakir'in kongreye katılmasına dair görüşünü vurgulamak için şu satırlara sığınması ne kadar bilimsel bir yaklaşım olabilir:

“Ermenilerle ve Ermeni meselesiyle öteden beri ilgilenen, onlarla yakın irtibat kurabilen ve hatta Ermeni temsilcileriyle görüşen bir kişinin kongreye katılmasını kabul etmemek veya kaynaklarda söylenenlerin bir kısmını kabul edip bir kısmını kabul etmemek hem taraflı hem de bilimsel olmayan bir yaklaşımdır. Eğer bu meselede Ermeni kaynakları dikkate alınmayacaksa o zaman Bahaeddin Şakir'in *Ermeni temsilcileriyle görüştüğü fikrini de kabul etmemek gerekir.*”¹⁷ (Vurgu bana ait).

Sayın Uca, bu ilginç ve ibretlik metodoloji dersinden sonra şöyle devam etmektedir:

“Sayın Çiçek bu ifadeleriyle Ermeni yazarları dikkate almadığı izlenimi vermekte, ayrıca Clair Price ve Arnold Toynbee'nin Ermeni yandaşı ya da sempatizanı olduğunu ima etmektedir. Ancak kendisi yukarıda görüldüğü gibi, söz konusu bildirisinde pek çok Ermeni'nin anısına dayanarak Bahaeddin Şakir'in Taşnak kongresine katılmadığını ispat etmeye çalışmaktadır.”¹⁸

Burada önemle vurgulamak isterim ki benim Ermeniler veya Ermeni tezlerini destekleyen araştırmacılarla kişisel bir sorunum yoktur. Uca'nın bu iması seviyeden yoksundur. Elbette kaynaklarımı bir tenkit süzgecinden geçirdikten sonra, Clair Price ve Arnold Toynbee gibi bazı Ermeni sempatizanı yazarları eleştiriyorum, ama eleştirim onların kimlikleriyle bağlantılı değildir. Bununla birlikte İngilizlerin ünlü Mavi Kitabının yazarlarından Arnold Toynbee'nin Ermenilere yakın bir kişi olduğunu bilecek kadar da konuya hâkim olduğunu düşünüyorum.

17 Uca, “Prof. Dr. Kemal Çiçek”, s. 330.

18 Uca, “Prof. Dr. Kemal Çiçek”, s. 330.

Ancak altını çizmeliyim ki sırf bu kişilerle aynı şeyleri söylediği için Sayın Uca'yı Ermeni sempaticizmi olmakla suçlamış değilim ki iddianın aksine yazımda böyle bir ima da yoktur. Buna rağmen kendisinin beni tarafgirlikle suçlaması ve Ermeni kaynaklarını sırf tezime aykırı diye görmemezlikten gelmekle suçlaması kabul edilemez. Sayın Uca'ya alıntı yaptığı ya da kullandığı kaynakları sorgulanamayacak kutsal metinler olarak görme yöneliminden vazgeçmesini naçizane tavsiye ederim. Bu konuda kendisine örnek alabileceği yeterince saygın tarihçi de mevcuttur. Nitekim eseri önemli ölçüde Ermeni kaynaklarına dayanan Esat Uras'ın kitabında ulaştığı nihai yorum ve hükümler eserlerini kullandığı Ermeni yazarların hükümlerine taban tabana zıttır.

Sayın Uca'nın eleştirilerinin bir kısmında da beni Sayın Hikmet Çiçek'e havale etmesi de ayrıca not edilmelidir. Hikmet Çiçek'in araştırmalarına cevap vermek bu makalenin konusu değildir. Kısaca Hikmet Çiçek'in "*Taşnaksütyun Partisi'nin 8. Büyük Kongresine İttihat ve Terakki Partisi Kâtibi Umumisi Dr. Baheddin Şakir ile Doğu Kafkasya ve Azerbaycan Müfettişi Ömer Naci Bey cemiyet adına katıldılar*" şeklindeki beyanına da aynı itirazlarım geçerlidir.

Kongre'nin yapıldığı tarihe dair verilen çeşitli ve çelişkili bilgileri inceledikten sonra, söz konusu kongrenin Ağustos'ta değil, Temmuz sonlarında gerçekleşmiş olduğuna ve Bahaeddin Şakir'in kongreye katılmadığına, ancak kongre sonrasında şehirde bulunan Taşnak mensuplarıyla görüşmelerde bulunduğu dair kanaatimi belirtmiştim. Yukarıda kısaca özetlediğim üzere Rus ve Osmanlı arşivinden ortaya çıkan yeni bulgular ve belgeler bu konudaki kanaatimi artık bir şüpheye yer bırakmayacak şekilde doğrular niteliktedir. Bu nedenle de hiçbir belge ve bulguya dayanmadan Sayın Uca tarafından şahsıma yöneltilen bu konuda benim çelişkili olduğum ithamı dayanaktan yoksundur.

Görüldüğü gibi bu inceleme makalesinin akademik hiçbir özelliğinin olmadığı ve şahsıma hakaretler içerdiği açıktır. Batı akademik çevrelerinde de kongrelere sunulan tebliğler yazarları tarafından daha sonra genişletilerek ve yeniden gözden geçirilerek yayınlanmaktadır. Hatta ülkemizdeki uygulamanın aksine, bu daha çok tavsiye edilen bir yöntemdir. Amerika'da ve pek çok Avrupa ülkesinde çok farklı kongrelerde aynı tebliğin sunulduğuna ve bu kongreler esnasında alınan geri bildirimler de göz önünde bulundurularak daha sonra bilimsel bir makaleye dönüştürüldüğüne sıklıkla rastlanmaktadır. Ülkemizde kongre tebliğlerinin çok uzun akademik makalelere dönüştürülerek bildiri başlığı altında yayınlanması ayrıca eleştirilmesi gereken bir uygulamadır.

Yazıma son vermeden önce, şu hususun da altını çizmek isterim. Sayın Uca'nın *Osmanlı Araştırmaları* Dergisinde yayınlanan bu inceleme/eleştiri yazısı, daha önce Erzurum'da sunduğu yazının "yama" yapılarak tekrarından ibarettir. Bu nedenle pek çok tekrar içermektedir. Benim *Osmanlı Araştırmaları*'nda yayınlanan makalemin Erzurum'da sunulan tebliğin aynısı olduğunu iddia etmesi de makaleyi dikkatle okumadığının kanıtıdır. Erzurum'daki tebliğimin hacim olarak iki katı olan ve pek çok yeni belge ve bilgi içeren bu makale editör ve hakemlik sürecinden bu hususun bilinmesine rağmen geçmiştir. Etik kurallar gereği de bu husus ilk dipnotta tarafımdan belirtilmiştir.

Sayın Uca'nın şahsımı can sıkıntısından dolayı tekrara düşmekle suçlaması, hadsizliğinin ayrı bir tezahürüdür.¹⁹ Özellikle de "tezime bu zamana kadar herhangi bir eleştiri gelmedi" şeklindeki savunması ayrı bir eleştiri konusudur. Yayınlarının görünür olmaması ve atıf almaması ibretlik bir durumdur. Nitekim *google scholar* araştırması yazarın tezine birkaç atıf yapıldığını göstermektedir. Bu atıfların hiç birisi de (muhtemelen benim atıfım dışında) akademik ciddi indekslerde değildir. Konusu ile de doğrudan bağlantılı gözükmemektedir.

Bunun sebebini anlamak ise hiç zor değildir. Zira YÖK veri tabanına yüklenmiş şekliyle Dr. Uca'nın doktora tezine göz atan ciddi bir akademisyen, 151 kelimelik İngilizce özetinin ilk cümlesinden itibaren kırka yakın dil bilgisi ve imla hatası olduğunu kolaylıkla görür ve eseri ciddiye almaz. Şahsımı bilimsel yetersizlik ve tembellikle suçlayan Dr. Uca evvela özetin ilk cümlesinde dört adet fazladan "the" kullanmasının ya da kullandığı cümlelerde yaklaşık 100 yıl önce ölmüş birini ve olmuş bitmiş olayları değil de halen yaşayan birinin günümüzde de devam eden faaliyetlerini anlatıyormuş gibi sunulmasının garabetini açıklamalıdır. Dr. Uca'nın "fight" kelimesinin geçmiş zamanını "fighted" şeklinde kullanması da akademik seviyesi hakkında bir fikir vermektedir. Sayın Uca'nın doktora tezinin bu tür bir skandal özet ile başlaması doktora tezinin akademik kalitesi konusunda da ipuçları vermektedir.

Diğer taraftan eleştirilerim tamamen akademik kaygılara dayanmakta iken Dr. Uca'nın yazısında eleştirilerimi doktora tezinin TTK'da basılmasına dair hakem olarak yazdığım rapora dayandırması kabul edilemez. Dr. Uca'nın doktora tezi hakkında Türk Tarih Kurumu'na sunduğumuz ve yayın kurulu tarafımdan kabul edilen raporumuzda da işaret edildiği gibi, Dr. Bahaeddin Şakir hakkında yapılan bu çalışma maalesef belgelerin toplanıp hiçbir eleştiri süzgecinden geçirilmeden alt

19 Uca, "Prof. Dr. Kemal Çiçek", s. 337.

alta sıralanmasından ibarettir. Yazar topladığı belgeleri doğru dürüst tasnif etmemiş, analiz yapmamış, kronolojik gelişmelere riayet etmemiş ve yazar olarak belgeler hakkındaki kanaatlerini açıklamaktan kaçınmıştır. Bu tespitlerimiz TTK'ya sunulan raporda belirtilmiş ve yayın kurulu tarafından hiç de sübjektif bulunmayarak onaylanmıştır. Bu rapor sonrasında da tarafıma bir kınama vesaire yöneltilmiş değildir. Dolayısıyla Sayın Uca'nın zannettiği gibi kendisine karşı bir tavrımız bulunmamaktadır. Değerlendirmemiz tamamen akademik yeterlilik açısından dır. Tezinin kitap olarak TTK tarafından basılmaması kararı sadece bana ait olmadığı gibi, farklı konudaki bir eleştiri yazısına konu edilecek değerde de değildir.